

Türkiye’de Tekstil Sektöründe Çalışan Kadınların Sorunları

Araştırma Makalesi

Elif YÜKSEL OKTAY¹
İsmail ÖZMEN²

Öz

Kadın emeğinin tarihsel gelişimi incelendiğinde yaşanan en büyük değişimin Sanayi Devrimi’yle gerçekleştiği görülecektir. Sanayi Devrimi’yle beraber çok düşük ücretin yanı sıra ağır çalışma koşullarında istihdam edilen kadınlar ekonomik anlamda görünür olmalarına rağmen ailelerine ilişkin sorumlulukların yanı sıra iş hayatının yüklerini de yaşamaya başlayınca erkeklere nazaran daha fazla sorunla karşı karşıya kalmışlardır. Günümüzde kadınlar erkeklere nazaran daha zor iş bulmakta, daha kolay işten çıkarılmakta, daha düşük ücret almakta, daha uzun çalışma sürelerine maruz kalabilmekte, kayıt dışı istihdam, mobbing, ayrımcılık, cam tavan ve dışlanma sorunlarıyla da karşı karşıya kalabilmekte, iş-yaşam dengesine ilişkin sıkıntılar yaşayabilmektedirler. Türkiye’de tekstil sektörü kadınların en fazla istihdam edildikleri önemli istihdam ve katma değer yaratan ve ülke ekonomisinin gelişmesinde büyük bir rol oynayan sektörlerin başında gelmektedir. Tekstil sektöründe istihdam edilen kadınlar da yukarıda bahsettiğimiz gibi kayıt dışılık, iş-aile yaşam dengesine ilişkin sıkıntılar, erkeklere nazaran düşük ücret alma, cam tavan, ayrımcılığa uğrama vb. konularda sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bu çalışmada kadın emeğinin tarihsel gelişimine değinildikten sonra tekstil sektöründe çalışan kadınların sorunları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler

Tekstil sektörü,
Kadın,
İstihdam,
Türkiye

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi:
12.08.2023

Kabul Tarihi:
05.04.2023

The Problems of Working Women in the Textile Sector of Türkiye

Abstract

When one analyses the historical developments regarding women’s labour, it can be observed that the biggest change came with the Industrial Revolution. Women were worked in harsh conditions for very little wages. They were more visible in economic life but they faced more problems compared to men because they were enduring the hardships of work life in addition to their family responsibilities. Nowadays, compared to men, women have more difficulties finding a job, they are more likely to be fired from one, they are paid less, and they face more working hours, more problems like informal employment, mobbing, discrimination, glass-ceiling and exclusion and more problems regarding the work-life balance. The textile sector in Turkey is a leading field for value adding, economic development and employment opportunities for women. Women employed in the textile sector also face the above-mentioned traditional problems like informal employment, problems regarding work-life balance, lower wages compared to men and discrimination on issues like promotion. This work mentions the historical development of women’s labour before analysing the problems of women working in the textile sector.

Keywords

Textile industry,
women,
employment,
Türkiye

Article Info

Received:
12.08.2023

Accepted:
05.04.2023

¹ Prof. Dr., Yalova Üniversitesi, Kadın ve Aile Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü, elifsel@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6273-6633

² Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD, İnsan Kaynakları ve Çalışma İlişkileri Yüksek Lisans 2022 Mezunu, ismailozmen@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3725-2784

Giriş

Tarihsel süreç içinde kadınlar erkeklerle kıyaslandığında aynı eğitim ve aynı iş tecrübesine sahip olsalar bile çoğu zaman annelik ve ev kadınlığı rollerinden dolayı çalışma hayatında çok daha fazla zorlandıkları, çoğu zaman eşit yükselme şansı bulamadıkları, aynı ücreti alamadıkları, bazen dışlandıkları hatta toplumsal cinsiyet algısı nedeniyle çalışma hayatına kolaylıkla giremedikleri görülmektedir.

Göçebe hayat süren, avcılık ve toplayıcılıkla hayatlarını sürdüren topluluklarda eşler arasında iş bölümü ve iş birliği mevcuttu. Kadınların yapmakta olduğu işler, erkeklerin yaptığı işlerle mukayese edildiğinde daha fazla beceri gerektiren olarak ya da değer anlamında daha değersiz olarak algılanmamıştır (Çıtak, 2008:26). Bu dönemde insanlar doğada buldukları otlarla, bitki kökleri ve avcılıkla hayatlarını sürdürmüşlerdir. Hayatlarını doğa tüketiciliği ile beslenen insanlar kadın – erkek ayrımı olmaksızın bu işleri birlikte yapmışlardır. Toplanan besinler cinsiyet ayrımı olmadan eşit bir şekilde bölüşülmüştür (Pınarcıoğlu, 2006, s.25).

Göçebe hayattan yerleşik hayata (M.Ö 9000-5500) geçilmesiyle birlikte erkekler yerleşim yerinden uzakta avcılıkla uğraşmışlardır. Kadınlar ise yerleşim yerinde evde kalıp ev işleri, çocuk bakımı, tarımla uğraşmadan önce bitki toplayıcılığı, tarımla uğraşmaya başladıktan sonra, bahçe tarımı yapmak, hayvan beslemek, topraktan çanak -çömlek yapmak, ip yapmak ve ipten dokunmuş bezler yapmak vb. işlerle uğraşmıştır (Büyüknalbant, 2009:13). Yerleşik hayat tarzı ve ataerkil aile yapısı hâkimken bu kadın göçebe hayat tarzındaki rolünü yitirmiştir. Yerleşik hayatla beraber ekonomik, siyasal ve toplumsal yapılarda köklü gelişmeler meydana gelmiş, mal ve eşya değişimi ile ticaret başlangıcı ve mübadele ekonomisi doğmuştur. Araçlar geliştirilmiş, tarımsal faaliyetlerde giderek gelişme sağlanırken; madencilik alanında, balık avcılığı benzeri fiziksel güç gerektiren ve güç üstünlüğü isteyen yeni iş alanları doğmuştur. Bu olaylar kadın ve erkeğin toplumdaki statülerini sarsarak görevlerinde köklü değişimler meydana getirmiştir. Bu gelişmelerle erkekler; hayvan otlatma, balık avlama, askerlik yapma gibi fiziksel güç isteyen işlerle uğraşırken, kadınlar eve kapanmış, yemek, temizlik ve çocuk bakımı gibi geleneksel ev işleriyle uğraşmışlar bir başka deyişle etkin üretim faaliyetinden çekilerek evlerine kapanmışlardır (Büyüknalbant, 2009:14). Kadın ve erkeğin statü ve rollerinde meydana gelen değişim zaman içinde toplumdaki mevcut değerler sistemini de değiştirerek, siyasi, ekonomik ve sosyal yapılara biçim vermiş, meydana gelen farklılıklar da dönemden döneme geçerek süreklilik halini almıştır. Yerleşik hayat döneminden X. yüzyıla kadar geçen dönem kölelik dönemini kapsamaktadır. Topluluk mülkiyet düzeninden, kişisel mülkiyete geçiş olmuştur. Gelirin bireyselleşmesi, mülkiyet edinmenin daha zor olması, toplumsal paylaşımın eşitsizliği toplumdaki ayrışmayı ve köle emeğini ortaya çıkarmıştır. Kölelik döneminin özelliği ise aile fertleri ile kölelerin işgücünü birlikte oluşturmaları ve kölelerin herhangi bir ücret karşılığı olmadan çalışmalarıdır (Kaya, 2009:11).

“X. ve XV. Yüzyıllar” arası hüküm süren dönem Feodal dönemde kırsal kesimlerde kadınlar tarımsal işlerde yoğun bir şekilde işgücü olarak kullanılmışlardır. X. ve XVIII. yüzyıllar arasında lonca üretim düzeni söz konusuydu. Bu dönemde küçük sanat kolları meydana gelmiş, bazı sanayi işlerinde az da olsa kadın çalışanlar olmuş hatta kadın çalışanlardan oluşan iş kolları oluşmuştur. Orta çağ Avrupa’sında kadınlarla erkeklerin aynı işleri yaptıkları da görülmüştür. Örneğin; terzilik, ayakkabıcılık ve fırıncılık vb. faaliyetler (Büyüknalbant, 2009: 14). Gelişen üretim yöntem ve teknikleriyle yaşam şartları da değişmiş, daha fazla çalışana ihtiyaç duyulunca da kadınların tekrar işgücü piyasasına geri dönmeleri kaçınılmaz olmuş ve kadınlar bir daha ayrılmamak üzere emek piyasasına girmişlerdir (Dublen, 2014).

James Watt tarafından icat edilen buhar makinesinin (1768) üretimde kullanılmasıyla İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi İngiltere’den sonra tüm Avrupa’yı ekonomik ve sosyal alanda etkilemiştir. Sanayi Devrimi’yle kadınların gerçekleştirdiği eğirme ya da dokuma, evlerdeki el tezgâhlarında yapılmaktan çıkmış, fabrikalarda üretilmeye başlanmıştır. Tekstil sektörü günümüzde de kadınların en fazla istihdam edildiği sektörlerden birisidir. Tekstil sektöründeki kadınlar genellikle kayıt dışı, düşük ücretlerle bazen de geçici olarak istihdam edilmektedirler. Türkiye’de de tekstil sektörü kadınların en fazla istihdam edildikleri önemli istihdam ve katma değer yaratan ve yer aldığı bölgenin

gelişmesinde büyük bir rol oynayan sektörlerin başında gelmektedir. Bu çalışmada kadın emeğinin tarihsel gelişimine değinildikten sonra tekstil sektöründe çalışan kadınların sorunları incelenecektir.

1.Kadın Emeğinin Dünyada Tarihsel Gelişimi

Sanayi Devrimi'yle beraber evlerinde çalışanlar veya loncaların usta, çırak ve kalfaları seri üretime geçen fabrikalarla rekabet edememenin de etkisiyle kentlere göç ederek fabrikaların daimi işçisi haline gelmişlerdir. Sanayileşme hem hayat tarzını hem de çalışma hayatını şekillendirmeye başlamıştır. Sanayileşmeyle ortaya çıkan iş bölümü kadınla-erkeğin rollerini de etkilemiştir. Erkeğe ekonomik kazanç sağlama ana görev unsuru olurken, kadına ise ev işleri yapma ve çocuk bakma gibi işler kalmıştır. Bu dönemde kadınlar bazen de aile gelirine destek olmak amacıyla ev dışındaki işlerle de çalışmak zorunda kalmışlardır. Kadınlar düşük ücret karşılığında ve erkeğin çalışma durumunun olmadığı, iş gücünün zor bulunduğu savaş gibi hallerde işgücü olarak önemli faktör olmuşlardır (Pınarcıoğlu, 2006: 29).

Seri üretime başlandığı için mal arzı artmış ve fiyatları düşmüştür. Buhar makinesinin ulaşımda kullanılır hale gelmesi, şehirlerarası ulaşımı hatta ülkeler arası uygun ücretle ulaşımı kolaylaştırmıştır. Bu süreç içinde "İşçi sınıfı" kavramı doğmuş, Sanayi devrimi öncesi kullanılan "usta- çırak" kavramları yerini "patron- işçi" kavramına bırakmıştır. Geçen dönemlerde çalışma hayatında esnek çalışma hâkimiyeti varken şimdi daha sert ve katı denebilecek mesai süresine geçilmiştir (Mahiroğulları,2005: 41,43). Fabrika patronlarının fazla kar elde etme ve sermaye biriktirme arzusu içinde olmaları onları düşük maliyetli işgücüne yöneltmiştir. Yapılan sözleşme serbestisi ve hukuki eşitlik ilkeleri fabrika patronlarıyla işçiler arasındaki eşitsizliğin daha da artmasına neden olmuştur. Fabrika patronları, iş güvencesi olmayan çalışanlarına kendi lehlerine maddeler içeren sözleşmeler hazırlayabilmekteydiler. Dolayısıyla bu sözleşmelere konulan uzun çalışma saatleri, düşük ücretler ve ağır çalışma şartlarını içeren maddeler özellikle kadın ve çocuk işçileri³ daha da olumsuz etkilemiştir. Özellikle o dönemde verilen düşük ücretler tüm aile bireylerinin çalışmasını zorunlu kılıyordu (Altan, 2004: 47).

Sanayi Devrimi'nin gerçekleştiği "İngiltere'de kadın işçi oranı %22 (1880) idi (Koray,2005:52). 1834-1847 yılları arasında İngiliz pamuk fabrikalarında çalışanların dörtte birini erkekler, yarısından fazlasını kadınlar ve geri kalanını 18 yaş altı çocuk çalışanlar oluşturmuştur (Dublen, 2014). Kadın işçi oranı Almanya İmparatorluğu'nda %60 (1891), Belçika'da %13 (1880), İsveç'te %19 (1897), Fransa'da %24-35 idi. Kadın çalışanlar "erkek işçilerin ücretinin neredeyse yarısı kadar" bir ücrete çalıştıkları için tercih edilmişlerdir. "İşsiz kaldıklarında veya herhangi bir nedenle çalıştırılmadıklarında ise kendilerine ücret ödenmiyordu (Koray,2005: 52). Bir başka deyişle yedek işgücü olarak görülen kadın emeğinin bu dönemde sömürüldüğü söylenebilir.

Sanayileşmeyle başlayan "makineli üretim" aynı zamanda "kapitalizmin gelişmesinin de başlangıcıdır. Kapitalist sermaye birikimi siyasal güçlerle ekonomik güçlerin" kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılmasını sağlamış dolayısıyla toplumsal değişime de yol açmıştır (Koray,2005: 52). "Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında erkek işgücü eksikliği nedeniyle kadın istihdamında artış gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Fordist iş organizasyonlarının etkisi ile siyasal demokratikleşme süreci ivme kazanmış, bu durum da kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olma isteğini kamçulamış ve bu konuya ilişkin mücadelelerine zemin hazırlamıştır" (Bozkurt, 2011: 275). Gittikçe küreselleşen dünyada uygulanan neoliberal politikalar 1970'lerden itibaren çalışma hayatında esnekliğe yol açmış, işletmeler üretimlerini ucuz işgücünün yer aldığı ülkelere kaydırmışlardır. Dünya genelinde kadın işçi sayısı artmaya, kadınlar erkeklere göre daha düşük ücret almaya, kayıt dışı çalışmaya, dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalmaya, kriz zamanlarında işten ilk atılan olmaya devam etmişlerdir.

³ Daha önceki dönemlerde işlerde bilgi, beceri, yetenek ve fiziki güç ihtiyacı varken üretimde makineleşmeyle beraber bu ihtiyaçlar ortadan kalkmış, kadın ve çocukların çalışma hayatına katılmaları kolaylaşmıştır. Bu dönemde özellikle gelişim gösteren doküman sanayisinde daha çok kadın ve çocuklar istihdam edilmiştir (Altan, 2007, s.49).

1980’ler ve sonrasında “kadınların ekonomik ve politik bağlamda daha nicel bir yükselişe sahip oldukları görülmektedir. 1970’li yılların her anlamda dönüşmesiyle meydana gelen yeni politik, ekonomik, sosyal ve felsefi süreçler özellikle bilişim sektörüyle bilgi temelinde kurulmuş ve hizmet yanlı olmasıyla birlikte bu yeni ekonomi sürecinde kadınlara dair iş sektörleri çeşitlenmiştir” (Afşar, Öğreççi, 2015: 81). 1980’ler ve 1990’larda Afrika dışındaki dünyanın bütün bölgelerinde kadınların işgücüne katılma oranındaki artış erkeklere göre daha fazla olmuştur. Özellikle gelişmiş sanayileşmiş ülkelerde bu durum kadınların ilk evlenme ve ilk hamile kalma yaşının yükselmesinin ve doğum oranlarındaki azalmanın nedeni olarak görülmektedir. 1990’larda kendi işini kuran kadınların oranında artış olmuştur. Özellikle tarım dışı sektörlerde kendi işinin sahibi olan kadınların oranı 1970’lerde %44 iken, 1990’larda %90’a çıkmıştır. Bu artış Kuzey Afrika, Güney Amerika, Güney Asya, Güney ve Batı Avrupa ülkelerinde gerçekleşmiştir. Bu kadınlar büyük işletmelerden çok mikro ve küçük işletmelerin sahipleriydiler ve erkeklere nazaran daha fazla kayıt dışı çalışmaktaydılar (Lim, ?; 207).

Tablo 1: Dünyada Kadınların İşgücüne Katılma Oranları (%)

	Kadın			Erkek		
	1994	2019	2021	1994	2019	2021
Dünya	51,2	47,2	46,8	79,6	74,2	73,8
Düşük Gelirli Ülkeler	65,6	63,2	63,0	82,9	78,4	78,3
Alt Orta Gelirli Ülkeler	38,5	34,1	34,0	81,6	75,8	75,6
Üst Orta Gelirli Ülkeler	71,0	54,0	53,1	81,6	74,5	73,8
Yüksek Gelirli Ülkeler	60,3	53,2	52,9	71,8	68,4	67,9

Kaynak: ILO. (2020). *World Employment and Social Outlook – Trends 2020*, s.28.

2000’li yıllarda kadın istihdam oranları daha da artmıştır. Bunun önemli bir nedeni teknolojik gelişmelerdir. Kadınların bir yandan evdeki iş yükleri hafiflerken, öte yandan eğitim seviyelerindeki artışa teknolojik gelişmeler de eşlik edince esnek çalışma imkanları doğmuş, bu da istihdam oranlarını artmıştır. “Ekonomik, teknolojik, üretim ve hizmetlerde ortaya çıkan gelişmelerle gündeme gelen esnek çalışma biçimleri kadınların iş hayatında daha fazla yer almalarını sağlamakla birlikte kadınların güvencesiz işlerde çalışmasına yol açtığı düşüncesiyle eleştirilmektedir” (Yorgun, 2010: 173).

Kadınların işgücüne katılma oranları Tablo 1’deki ILO’nun verilerinden de anlaşılacağı gibi erkeklere nazaran çok düşüktür (2020) ve Covid-19’un da etkisiyle 2021’de oranın düşeceği tahmin edilmektedir. Bu problemin yanı sıra günümüzde hala en önemli sorun erkeklerle “eşit fırsat ve eşit muamele” sahip olmamalarıdır. İşgücü piyasasına girişte ve işe girdikten sonra özellikle bazı sektörlerde veya bazı işlerde yönetici kademesine yükseltilmeme (cam tavan), işte eşit ücret alma dahil erkeklerle eşit muamele edilme gibi konularda hala engellerle karşı karşıyadırlar. İstihdamdaki cinsiyet ayrımı, ücretsiz işlerin (ev ve çocuk bakımı faaliyetleri dahil) eşit olmayan dağılımı ile birleştiğinde, cinsiyetler arası ücret farkı ve kadınların yarı zamanlı işlerde aşırı temsili gibi çalışma koşullarında da farklılıklara neden olmaktadır (ILO).

2. Türkiye’de Tekstil Sektörü

Kökeni Latince’deki “Texere” kelimesine dayanan tekstil kelimesi, “Örme ya da dokuma anlamına gelip, tekstil liflerini, ürünlerini yarı mamullerini ve bunlardan elde edilen ürünleri” kapsamaktadır (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2011:3). Tekstil sektörü, Türkiye’nin üretim, tüketim,

ihracat ve istihdam yaratma kapasitesi büyük olan sektörlerdendir. “Tekstil sektörü ham madde elyaf ve iplikten kumaş üretimine kadar olan süreci” (Çakır vd., 2019: 3086) içermektedir. Tekstil sektörü birçok sektörle birlikte çalışır. “Pamuk ve yün gibi ihtiyaç duyulan doğal lifler nedeniyle tarım ve hayvancılık sektörüyle, sentetik elyaflar nedeniyle ise petrokimya sanayii ile, boya-terbiye kimyasalları açısından kimya sanayii ile, hazır giyim aksesuar sanayii ile” iç içe olan tekstil sektörü “otomotivden, inşaata, ağır sanayiden tıba kadar pek çok sektörle teknik açıdan ilişki içindedir. Sektör katma değeri yüksek ürünler üretir. Tüketicisiyle sektör “parakende ve mağazacılık” zincirinde karşılaşır. “Lojistik sektörü” de bu alanlara sağladığı kontrol ile etkileşimi sürdürmektedir (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021a,1). Yalnız yaşamadığı için toplumsal hayatta ahlaki kaygılarla ve yaşadığı yerin doğal şartlarına uyma açısından örtünme ihtiyacı duyan insanoğlunun bu ihtiyaçlarını karşılama amacının yanı sıra “güzel görünme ve beğenilme” istekleri de tekstil sektörünü geliştirmiştir (Esi, 2017: 644).

Şekil 1: Tekstil ve Hazır Giyim Sanayiinde Üretim Süreci

Kaynak: Çakır vd., 2019:3087

Tekstilin ilk üretim süreci Şekil 1’de de görüleceği gibi pamuk, yün vs. oluşan elyafın eğirilerek iplik haline getirildikten sonra gerçekleştirilen dokuma veya örme işlemidir. Bu işlemlerden sonra elde edilen ham tekstil yüzeyleri⁴ terbiye adı verilen işlemde geçirilerek mamul tekstil yüzeyine dönüştürülür. Kesim dikim işlemlerinden sonra da ürünün son hali ortaya çıkmaktadır (Çakır vd., 2019:3087).

Avrupa Birliği’nin “Ekonomik Faaliyetlerin İstatistik Sınıflaması (NACE) sisteminde” tekstil ürünleri imalatı⁵ 13. bölümde bulunmakta olup, alt sektörleri “Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi, dokuma, tekstil ürünlerinin bitirilmesi, diğer tekstil ürünlerinin imalatı; giyim eşyalarının imalatı ise kürk hariç giyim eşyası imalatı, kürkten eşya imalatı, örme (trikotaj) ve tığ işi (kroşe) ürünlerin imalatı” şeklinde sınıflandırılmıştır (İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi, 2012).

Tekstilin tarihçesi çok eskidir. Arkeolojik kazılarda kumaş parçalarına da rastlanması buna kanıttır. “Bugünün dokuma kavramına günümüzden beş bin yıl önce eski Mısır, Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinde rastlanmıştır”. Dolayısıyla milattan önce 5000’li yıllardan beri tekstile ilişkin tekniklerin kullanıldığı iddia edilmektedir. Tekstil, Sanayi Devrimi’yle beraber İngiltere’de sanayinin bir kolu haline gelmiş (Öngüt, 2007:3) ve sektör dünyada gelişmeye başlamıştır.

Gerek dünyada gerekse Türkiye’de tekstil sektörü ülke ekonomileri için önem arz etmektedir. 1980’lerin başında “tekstil ve konfeksiyon sektörü’nün Türkiye’de “neoliberal ekonomi politikaların benimsenmesiyle beraber” önemi iyice artmıştır. “1980-2000” döneminde sektörün ihracat oranı iyice artmış, 0,3 olan ihracat payı 3,3’e ulaşmış böylelikle Türkiye dünya çapında “Çin, Avrupa Birliği Ülkeleri ve Hong Kong’dan sonra dünyanın 4. en büyük ihracatçı ülkesi haline gelmiştir.” 1990-2007 döneminde “devlet desteğinin yanı sıra düşen işgücü maliyetleri ve hazır konfeksiyon eşyası imalatındaki hızlı gelişmeleri desteklemek için tekstil endüstri kapasitesinin yenilenmesi ve güçlendirilmesi” ile sektörün ihracatı iyice artmış (oran olarak dört kat artan), ihracat 2007 yılında “14 milyar ABD doları” olarak gerçekleşmiştir (Kaya, 2018: 1506).

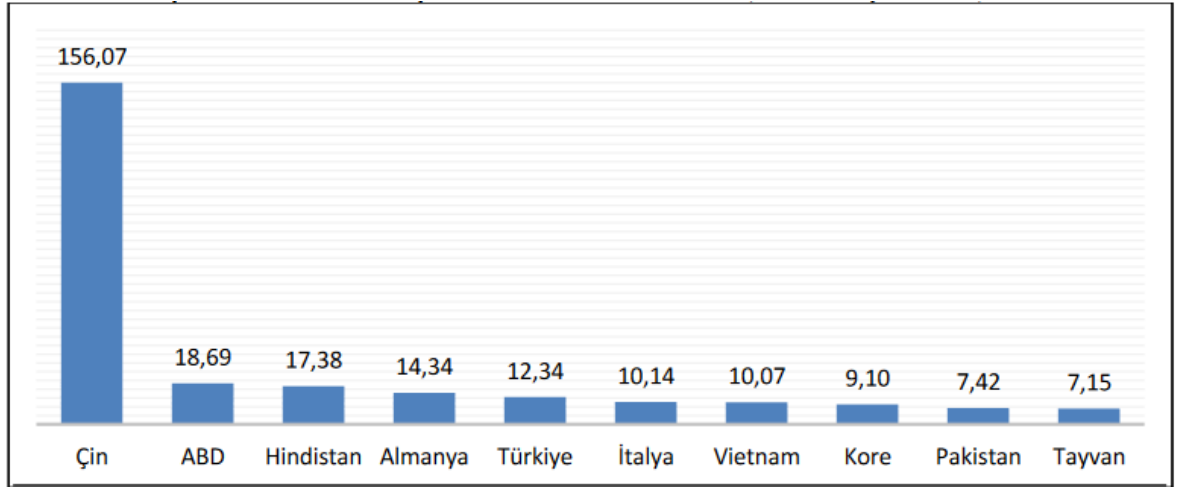
T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın verilerine göre 2020 yılında dünyada en fazla tekstil ihracatını gerçekleştiren ülke 156,07 milyar dolarla Çin’dir. Çin’i ABD, Hindistan, Almanya ve Türkiye takip etmektedir. Çin, “Dünya yapay elyaf (suni ve sentetik) üretiminin yarısından fazlasını

⁴ “Tekstil liflerinden ya da ipliklerden, dokuma, örme veya çeşitli tekniklerle elde edilen ürünlere “Tekstil Yüzeyleri” denir. (Örn. Dokuma kumaş, örgü yüzey, tela, astar, kurdele, dantel vb.) (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2011:3).

⁵ Tekstil ve hazır giyim sektörleri NACE sisteminde farklı bölümlerdedir, ancak birbirleriyle yakın ilişkileri nedeniyle birlikte değerlendirilmektedirler (İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi, 2012)

gerçekleştirmekte olup, aynı zamanda ikinci büyük pamuk üreticisi ve en büyük pamuk tüketicisidir (2021b :.7).

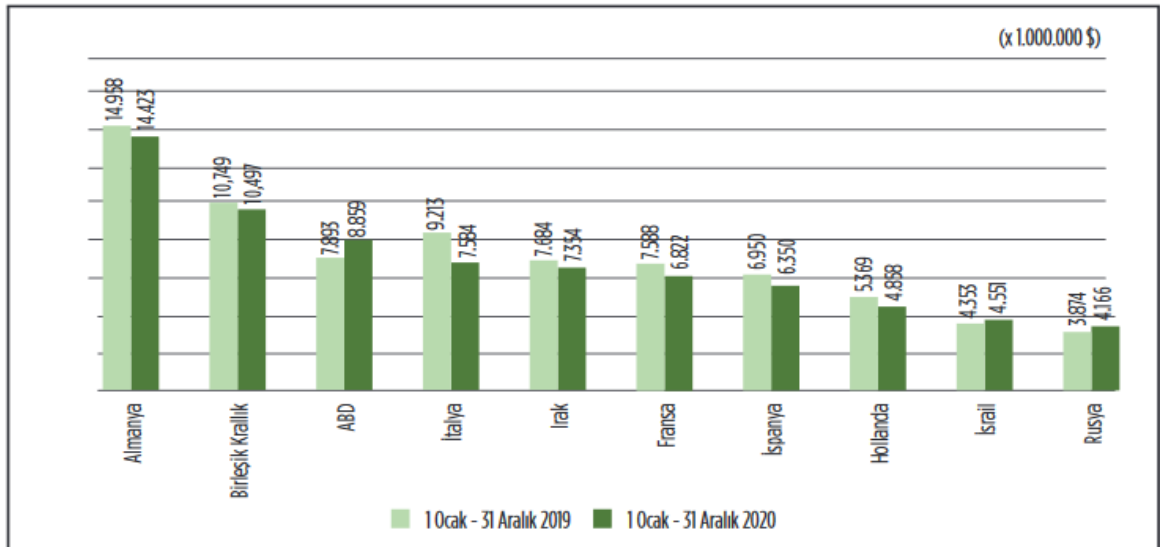
Grafik 1: 2020 Yılında Dünyada Önemli Tekstil İhracatçısı Ülkeler ve İhracat Miktarları (Milyar Dolar)

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı,2021b, s.7.

“2019 yılında Türkiye’nin halı, hazır giyim ve konfeksiyon, tekstil ve hammaddeleri ihracatı 28 milyar ABD doları ile toplam ülke ihracatının %16’sını oluştururken, 2020 yılında aynı gruptaki ihracat 1 milyar ABD doları azalarak 27 milyar ABD doları ile toplam ülke ihracatının %18’ini oluşturmuştur” (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı,2021b: 8).

Grafik 2: Türkiye’nin En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı,2021b: 8.

Covid-19 pandemisi tekstil sektöründe de sıkıntılara yol açmıştır. Mart 2020’den itibaren alınan tedbirler, kapanmalar ve daha sonra sınırların kapanması nedeniyle tedarik, sevkiyat ve talepte yaşanan sıkıntılar özellikle hazır giyim sektörünü çok olumsuz etkiledi. Evden çalışmalar yaygınlaştı ama buna imkan bulamayan çalışanlar büyük gelir kayıpları yaşadılar. Covid nedeniyle evde geçirilen zamanın artması nedeniyle giyim tercihleri değişmiş bu durum da bayan dış giyim konusunda faaliyette bulunan firmalara sıkıntılar yaşattı. Bazı firmalar giyim yerine “maske, tulum gibi” ürünler üreterek sağlığa ilişkin tekstile geçmiş ve kazançlar sağlamışlardır. Ancak birçok firmanın denetim olmadan bu konuda faaliyete başlayıp ihracat yapması “yurt içinde fiyat ve kalite ikilemine düşülmesine, yurt dışında ise

ihraç edilen bu tarz ürünlerin iade edilerek Türkiye tekstil sektörünün imajının bozulmasına neden olmuştur (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı,2021b, s.39).

Tablo 2: Covid-19'un Türkiye'de Tekstil Sektörüne Etkileri

<i>Faktör</i>	<i>Etkiler</i>	<i>Tekstil Sektörüne Yansımaları</i>
<i>Sosyal Mesafe</i>	<i>AVM vb. mekanların ve perakende zincirlerin kapalı olması</i>	<i>Hastalık kapmamak için kişilerin dışarı çıkmamaları dolayısıyla tekstil ürünlerini satın almamaları firma karlarını düşürmüştür.</i>
<i>Genel Ekonomik Durum ve İstihdam</i>	<i>İşletmelerin finansal durumları bozulunca istihdamı azaltmaları, çalışanların ücretlerini düşürmeleri veya onları ücretsiz izne çıkarmaları</i>	<i>Finansal durumları bozulan tüketicilerin zorunlu temel ihtiyaçları dışındaki ürün ve hizmetleri talep etmemeleri sektörü de olumsuz etkilemiştir.</i>
<i>Uzaktan Çalışma</i>	<i>Birçok işletmede evden çalışma sistemine geçilmiştir.</i>	<i>Birçok sektörde evden çalışma başlayınca kişiler evden çıkmamış bu da tekstil ürünleri talebini azaltmıştır.</i>
<i>İhracat Yasakları</i>	<i>İhracat yoğun sektörler için önemli ekonomik yansımalar</i>	<i>Yüz maskelerinin üretimi için önemli olan hammaddeleri üzerindeki talep baskılanmış ve ihracat yasakları nedeniyle zorluk yaşanmıştır.</i>
<i>Üretim</i>	<i>Fabrika ve işletmeler kapanmış ve sosyal mesafe kuralları da uygulanınca üretim ya durmuş ya da yavaşlamıştır.</i>	<i>Üretim faaliyetler yavaşlayınca işletmeler stoklarını azaltmış ve fiyatlar artmıştır.</i>
<i>Tedarik Zinciri</i>	<i>Çin gibi büyük tekstil üreticilerinin duran üretim faaliyetleri durunca tedarik zincirleri kesintiye uğramıştır.</i>	<i>Tekstil özellikle hazır giyim üreticileri Çin'in dışında tedarikçi firma arayışlarına girmişlerdir.</i>
<i>İthal Hammadde Fiyatları</i>	<i>Artmıştır. Döviz kurları artınca da maliyetler artmıştır.</i>	<i>İthalatçıların maliyet etkinliğini ve hazır giyim sektöründeki küresel rekabet güçlerini azaltmış, fiyat artışları da talebi azaltarak sektörü daha da olumsuz etkilemiştir.</i>

Kaynak: Ergün, T. ve Üçoğlu, T. (2022). COVID-19 Pandemisi'nin Tekstil, Deri ve Giyim Eşyası Sektörlerinde Faaliyet Gösteren Firmalara ve Finansal Raporlarına Etkileri: BIST'te Bir Araştırma, *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, 66, s.99-100.

Covid-19 Tablo 2’de de görüleceği gibi sosyal mesafe, kapanmalar, sınırlara giriş yasakları, uzaktan çalışma gibi sonuçları nedeniyle birçok sektör gibi tekstil sektörünü de çok olumsuz etkilemiştir. Sektör esasen istihdam yaratan bir sektördür. 2018 yılında⁶ Sosyal Güvenlik Kurumu’na (SGK) kayıtlı olarak çalışan “413.041 kişi tekstil imalatında (16.904 firma), 525.146 kişi de hazır giyim imalatında (33.491 firma) yer almaktadır (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019: 11). 06 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen ve 50 binden fazla kişinin öldüğü Kahramanmaraş merkezli depremler bölgenin tekstil sektörünü de olumsuz etkilemiştir. Hem binaların hasar görmesi, hem binlerce nitelikli çalışanın ölmesi veya yaralanması deprem sonrası üretimin dolayısıyla ihracatın azalmasına neden olmuş, birçok sektör gibi tekstil sektörü de sıkıntılı bir sürecin içine girmiştir.

3. Türkiye’de Tekstil Sektöründe Kadınlar

Tarihsel sürece bakıldığında Hitit, Asur dönemlerinde de önemli bir yer tutan tekstil dokumacılığı günümüzde de varlığını önemli bir şekilde sürdürmektedir. Özellikle 13. ve 14. yüzyıllarda ipek dokumacılığı çok yaygın olduğu hatta “14. yüzyılda Bursa’daki ipek dokuma tezgahlarının sayısının bine ulaştığı kaydedilmiştir”. Zaman içinde bu dokumaların yanı sıra “kenevir ve ketenden üretilen dokumalara” ilişkin sanayi dalları oluşmuştur. 17. ve 18. yüzyıllarda Anadolu’ya Hindistan’dan getirilen “pamuklu dokumalar” nedeniyle yerli üreticiler zayıflamaya başlamış, ancak bu dokumalara benzeyen dokumalar yapmaya başlayınca tekrar güçlenmeye başlamışlardır (Esi, 2017: 644-645).

Türkiye’de kadın emeğinin tarihçesini incelemek istediğimizde Osmanlı Dönemine uzanmamız gerekmektedir. İmparatorlukta kırsalda yaşayan kadınlar hanelerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla erkeklerle birlikte başta tarımda çalışmış, küçük üretici olarak yıllarca faaliyette bulunmuşlardır. Ücretli emeğe dönüşen kadın emeği daha sonra “halıcılık başta olmak üzere dokuma sektöründe” karşımıza çıkmaktadır. Başlangıçta her evde bulunan tek bir tezgah zamanla yüz binleri bulmuş, çok sayıda kadın ücretli veya ücretsiz olarak dokuma sektöründe çalışmıştır. Fabrika üretimine geçilmesiyle kadınlar dokuma faaliyetlerini burada gerçekleştirmeye başlamışlardır. İlk olarak gayrimüslüm kadınlar fabrikaların işçisiyken 1860’lardan itibaren başta “Bursa İpek Fabrikaları” olmak üzere Müslüman kadınlar da fabrikalarda çalışmaya başlamışlardır.” 1872 yılında Bursa’daki 75 ipek işleme fabrikasında çalışan 5415 işçinin %84’ü yetişkin kadın, %12’si kız çocuğu ve %4’ü erkek olan Ermeni ve Rumlardan oluşmuştur. Müslüman kadınlar Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra fabrikalarda istihdam edilmişlerdir (Makal, 2010: 17,18).

Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra kadınlar askere giden erkeklerin yerini almaya başlamışlardır. Kadınlar Karadeniz Bölgesi’nde tütün, Adana’da pamuk, İzmir’de incir ve üzüm üreten tarım işletmelerinde, Maliye Bakanlığı ve PTT gibi kamu kuruluşlarında” istihdam edilmeye başlanmışlar hatta “Kadın İşçi Taburu” gibi geri planda kalan işlerde çalışmak da dahil hemşire olarak da askeri görevler de yapmışlardır (Bektaş, 2019: 19). Cumhuriyetin ilanıyla kadınlara sosyal, ekonomik ve siyasi haklar tanınmış ve kadın istihdamı artmaya başlamıştır. Özellikle 1936 tarihli İş Kanunu kadınların çalışma hayatını düzene sokmuştur. 1933 yılında Sümerbank kurulmuş, Sümerbank’a bağlı olarak Kayseri’de, Ereğli’de, Nazilli’de, Malatya’da Bez fabrikaları, Bursa’da Merinos Tekstil Fabrikası kurulmuştur (Eldes, 2019, 29-30). Bu fabrikalarda kadın işçiler de istihdam edilmişlerdi. Örneğin 1934 yılında kurulan Sümerbank Kayseri Dokuma Fabrikası faaliyete geçtiği dönemde çalışan ortalama iki bin beş yüz erkek ve dört yüz kadın işçi bulunmaktaydı ve fabrikanın dokuma kısmında sadece kadınlar çalışıyordu. İkinci Dünya Savaşı yıllarında fabrikada göçmen ve hükümlü kadınlar da istihdam edilmiştir (Semiz ve Toplu, 2019: 45,50).

1950’li yıllardan itibaren sanayileşmenin de etkisiyle kırsal kesimden kentlere gerçekleşen göçler kadınların istihdamdaki oranlarının artmasına neden olmuştur. Göçten önce ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar sosyal, kültürel ve siyasi hayattaki değişimlerin ve dünyada yaşanan ekonomik değişimlerin de etkisiyle istihdama dahil olmuşlar ve onlara ilişkin geliştirilen istihdam politikaları her ne kadar birçok hakkı kazanmalarını sağlamış olsa da toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle “sosyal hak ve güvencelere sahip olmaları, çalışma şartlarının iyileştirilmesi, emek-ücret dengesinin eşit ve adil şekilde gözetilmesi noktasında” bu politikalar yeterli olmamıştır (Çakır vd., 2020: 91). “1950 yılında %81,5 olan kadınların işgücüne katılma oranı 1955 yılında %72’ye, 1965 yılında %56,2’ye, 1990 yılında

⁶ SGK’nın Aralık kayıtları esas alınmıştır.

%34,1'e, 2000 yılında %26,6'ya, 2010 yılında %27,6'ya (Karabıyık, 2012: 235), 2020 yılında %30,8'e, 2021 yılında ise %32,8'e yükselmiştir. "2020 yılında Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin oranı %42,8 olup, bu kişilerin %26,3'ü kadındır (TÜİK, 2022).

Türkiye'de kadın istihdamının artmasına paralel olarak tekstil sektöründe çalışan kadınların sayısı da artmaktadır. "2006-2012 döneminde hazır giyim sanayiinde kadın çalışanların toplam sektör istihdamındaki payı %47,2 olup bu oran imalat sanayii ortalamasının üzerindedir" (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 10). Sektörde kayıt dışı çalışan kadınların sayısının da fazla olduğu düşünüldüğünde rakamın daha fazla olduğu söylenebilir.

Tablo 2: Tekstil, Hazır Giyim ve İmalat Sanayide Çalışanların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı (2012)

	Tekstil	Giyim	İmalat Sanayi
Toplam Çalışan Sayısı	430.213	454.754	3.176.522
Erkek Çalışan Sayısı	305.038	240.104	2.458.051
Kadın Çalışan Sayısı	125.175	214.650	718.471
Kadın Çalışanların Yüzdesi (%)	29,1	47,2	22,6

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014). *Onuncu Kalkınma Planı 2010-2014 Tekstil-Deri-Hazır Giyim Çalışma Grubu Raporu*. Ankara, s.11.

T.C. Kalkınma Bakanlığı'nın verilerine göre 2012 yılında tekstil sektöründe çalışan kadın sayısı 125.175 (sektörde çalışanların %29,1'i), hazır giyim sanayinde çalışan kadın sayısı ise 214,650 (toplam çalışan sayısının %47,2'si)'dir (2014:11). 2019 Kasım ayında tekstil ve konfeksiyon sanayinde yer alan 51.627 işyerinde çalışan 1.002.690 kişinin 411.626'sı kadındır (%41'den biraz fazla) (Adana Sanayi Odası, 2020).

4. Tekstil Sektöründe Çalışan Kadınların Yaşadıkları Sorunlar

4.1. Yöntem

Bu çalışma ile Türkiye'de tekstil sektöründe istihdam edilen kadınların çalışma hayatında yaşadıkları sorunlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken kullanılan araştırma yöntemi sistematik derleme analizidir. "Sistematik derleme belli bir konuda yapılan orijinal araştırmaların çok detaylı ve geniş bir biçimde taranıp, dışlanma ve dahil edilme kriterleri kullanılarak, bulguların sentez edildiği bilimsel incelemedir (Aslan, 2018, s.62). Yapılan taramada şu ölçütler belirlenmiştir: "Tekstil sektöründe çalışan kadınların çalışma hayatında yaşadıkları sorunları içermesi, çalışan tekstil işçisi kadınlarla görüşme yapılması veya onlara anket uygulanması, 2005-2021 yılları arasında yayınlanmış makale olması, Araştırmanın evreninin Türkiye olması". Konuya ilişkin Google Scholar'da tarama yapılmıştır. Adında "kadınlar ve tekstil" geçen 43 makale bulunmuştur, bunların 34'ü 2005-2021 yılları arasında yayınlanmıştır. Sorunların tespitinde tema olarak "kayıt dışılık, sendikalılık, aldıkları ücretler, iş-yaşam dengesi ve erkek çalışanlarla eşitlik" sorunları seçilmiştir. Araştırmaya dahil edilen çalışmalar Sugur (2005), Çekal (2008), Kocacık ve Ayan (2011), Savaş Yavuzçehre (2014), Sorum (2015), Kaya (2018), Kartal ve Çoban (2018), Çınar ve Öz (2018), Demiröz (2019), Çakır vd.(2019), Acar vd. (2019) ve Avcil (2020)'dir.

4.2. Bulgular

Tekstil sektörü kadınların düşük ücretlerle, kayıt dışı çalıştığı, sendikalaşma oranının çok düşük olduğu "ikincil piyasa koşullarına sahip emek yoğun bir sektördür. Esasen sektördeki en önemli

sorunlardan birisi kayıt dışılıktır. İşçilik maliyetlerinin işverenler tarafından yüksek bulunması kayıt dışılığın en önemli nedenidir. Sektörde fason üretim çok yaygındır ve özellikle maliyeti düşürmek için “yabancı ve çok uluslu şirketler, işgücünün ucuz olduğu bölgelerde yatırım yapmaksızın, ellerindeki üretimin bir bölümünü bu bölgelerdeki ülkelerin üretim merkezlerine” kaydırmışlardır. Bu tip üretim birçok ülkeye göre işgücü maliyetlerinin düşük olduğu Türkiye’de de yaygınlaşmış ve özellikle tekstil sektörü gibi fason üretimin yoğun olduğu sektörlerde kayıt dışılık artmıştır (Kılıç, 2010, s.49). Sektörde “taşeron ilişkilerin” yaygınlığı sadece kadın istihdamını değil çocuk istihdamını da arttırmaktadır (Dedeoğlu, 2012, s.8).

Kayıt dışı çalışma durumunda “merdiven altı” diye tabir edilen havalandırması olmayan, insan sağlığını tehlikeye atan, yetersiz aydınlatılan ve kişilerin birbirlerini duymalarına imkan vermeyecek mekanlarda üretim gerçekleştirilmekte ve bu koşullar insan sağlığını daha da olumsuz etkilemektedir. Özellikle evlerinde veya bu tip kötü çalışma koşullarına sahip işyerlerinde çalışan kadınlar hem kayıt dışılığın olumsuz sonuçlarına katlanırlar, hem de sağlıklarıyla ilgili sorunlar yaşayabilirler. Gerçi kötü fiziksel çalışma koşulları kayıtlı işyerlerinde de görülmektedir. Keza Kocacık ve Ayan’ın (2011) 5 ilde (İstanbul, Adana, Denizli, Sivas ve Tekirdağ) bulunan tekstil işletmelerinde çalışan 564 kadınla yaptıkları anket çalışması sonucunda katılımcıların %55’e yakınının “çalışma sürelerinin uzunluğundan, yaptıkları işin yorucu olmasından, iş arkadaşlarıyla sorunlar yaşamalarından, yöneticilerle iyi ilişkiler kuramamaktan ve iş yerinin yetersiz fiziksel koşullarından şikayet ettikleri” ortaya çıkmıştır. Büyük işletmelerden küçük işletmelere doğru gidildikçe çalışma koşullarının daha da kötüleştiği ve işçilerin (özellikle fason üretimde çalışanlar) haftalık çalışma saatlerinin de arttığı da görülmüştür. Uzun çalışma saatleri Kaya (2018), Kocacık ve Ayan (2011) ve Çekal (2008)’in çalışmalarında da ortaya çıkmıştır. Çekal (2008) 107 katılımcının %59,8’inin hiç ara vermeden 8 saat boyunca çalıştıklarını belirtmiş dolayısıyla da iyi beslenemediklerini vurgulamıştır. İyi beslenememe problemi Savaş Yavuzçehre (2014)’nin çalışmasında da ortaya çıkmıştır. Acar vd. (2019)’nın Bursa ve İstanbul’da tekstilde çalışan kadınların çalışma hayatında yaşadıkları sorunları ortaya koydukları çalışmalarında da bazı kadınların sürekli oturmaktan bellerinin ve ayaklarının ağrıdığını, bazılarının da “iplerden ve kumaşlardan kaynaklı tozlardan dolayı” astım olduklarını, tıkanıklarını ifade ettikleri yer almaktadır.

Kayıt dışı çalışmayı daha fazla ücret alabilmek için bazen kadınlar pazarlık konusu yapabilmektedirler. Demiröz (2019) tarafından kadın tekstil işçileriyle yapılan mülakatlar sırasında kadınların ücretlerinden kesinti yapılması yerine bu kesilecek kısım için pazarlık ettikleri ve kayıt dışı çalışmayı tercih ettikleri, kayıt dışılığın kadınlar tarafından normal karşılandığı, hatta sigortasız diye tabir edilen kayıt dışı çalışan başka bir işçi kadının “seni şikayet ederim” tehdidinden sonra işvereni haklı buldukları ortaya çıkmıştır.

Kayıt dışılığın sonuçlarından birisi de düşük ücretlendirmedir. Tekstil sektöründe çalışan kadınlar erkeklere nazaran daha düşük ücret almaktadırlar. Esasen tekstil sektöründe çalışan kadınların çoğunlukla sosyo-ekonomik durumları iyi olmayan kadınlar olduğu gözlemlenmiştir. Verilen düşük ücretler de kadın yoksulluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Kaya (2018)’in “Adıyaman Organize Sanayi Bölgesi’nde çalışan 350 tekstil işçisiyle” yaptığı anket çalışmasının sonucunda katılımcıların %23’ü haftada 46-50 saat, %25,9’u haftada 51-60 saat çalıştıklarını, %24’ü aylıklarını düzenli alamadıklarını belirtmişlerdir. Solum’un (2022) “15 Nisan ile 30 Ağustos tarihleri arasında İstanbul’da tekstil firmalarında çalışanlar üzerine yaptığı nitel araştırma sonucunda kadın sektörü olarak adlandırılmasına rağmen kadın işçilerin erkek işçilere nazaran daha düşük ücret aldıkları, hatta katılımcı kadınlardan birinin “Neden erkeklerden daha az ücret alıyorum, kadın olduğum için mi?” şeklinde bu durumu sorguladığı görülmektedir. Kaya (2018)’nin da çalışmasında benzer sonuç ortaya çıkmıştır. Asgari ücretin altında ücret alan katılımcıların %72,8’i kadındır. Çınar ve Öz’ün (2018) 300’ü tekstil sektörü çalışanı olmak üzere Bursa’da farklı sektörlerde çalışan 2000 kişiye uyguladığı anketlerin sonucunda da kadınlara verilen ücretlerin erkeklere göre daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Keza “tekstil sektöründe erkeklerin bireysel olarak sahip oldukları özelliklerin aldıkları ücret üzerinde önemli bir etkisi var iken, kadın çalışanların aldıkları ücrette eğitim düzeyi, yabancı dil bilgisi ve ehliyet sahibi olmaları daha önemli olduğu ortaya çıkmış, kısaca tekstil sektöründe kadın ve erkek çalışanların aldıkları ücret

⁷ Katılımcıların 184’ü kadındır.

düzeyinde anlamlı bir fark olduğu ve erkek çalışanların kadın çalışanlardan daha yüksek ücret geliri elde ettikleri sonucuna ulaşılmıştır”.

Ayrımcılık sadece tekstil sektöründe çalışan kadınların değil esasen her sektörde görülebilecek bir problemdir. Yöneticilik için erkekler kadınlara tercih edilebilmektedir. Kaya (2018) ve Kartal ve Çoban (2018) kadınlara yönelik ayrımcılığı sorunlar arasında saymışlardır. Kaya (2018) “23 ustabaşından sadece 6’sının kadın olduğunu” ve erkeklerin yönetici olarak daha fazla tercih edildiğini ortaya koyarken, Sugur (2005) çalışmayı gerçekleştirdiği firmada yöneticilerin %80’inin erkeklerden oluştuğunu, Kartal ve Çoban (2018) ise 480 kadın katılımcının %34,6’sının “terfi sırasında ayrımcılığa maruz kaldıklarını” ortaya koymuşlardır.

Kadınların sendika üyelik oranları Türkiye’de yüksek değildir. “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın⁸ verilerine göre Ocak 2017’de sendika üyesi kadın işçi oranı % 7,89, sendika üyesi erkek işçi oranı %13,14, Ocak 2018’de sendika üyesi kadın işçi oranı %8,17, sendika üyesi erkek işçi oranı %13,50, Ocak 2019’da sendika üyesi kadın işçi oranı %8,8, sendika üyesi erkek işçi oranı %15,47, Ocak 2020’de sendika üyesi kadın işçi oranı %9,45, sendika üyesi erkek işçi oranı %15,58’tür” (Yüksel Oktay, Altunok, 2021, s.54). Keza Kartal ve Çoban (2018)’in çalışmasında da 480 kadın işçinin % 88,3’ü sendika üyesi olmadıklarını belirtmişlerdir. Kayıt dışı, düşük ücretlerle çalışan tekstil işçisi kadınlar zaten sendikalı değillerdir. Sosyal Güvenlik Kurumu’na kayıtlı olanlar da sendikalara ilgi göstermemektedir. Sugur’un (2005) 2001 yılında sendikanın olduğu Bursa’daki bir tekstil fabrikasında kadın işçilerle yaptığı görüşmelerde benzer sonuçlar çıkmıştır. Kadınların “%41’i sendikayla pek ilgilenmediklerini ancak sendika hakkında olumlu düşündüklerini belirtirken, %38’i olumsuz düşündüklerini, %14’ü ise hiç ilgilenmediklerini belirtmişlerdir. İlgilenmemelerine neden olarak da “iş dışında sendikal faaliyetler için vakit bulamadıklarını, eve döndükten sonra ev işlerinin öncelikleri olduğunu, sendikanın büro olarak kullandığı yerin pek kadınlara uygun olmadığını, büroda hep erkek işçiler olduğu için kiraathane gibi gördüklerini” belirtmişlerdir (2005: 63).

Tekstil sektöründe çalışan kadınlar iş yaşam dengesini kurmakta zorlanmaktadırlar. Çakır vd. (2019) uzun ve yorucu çalışma saatlerinin kadınların aile hayatlarını olumsuz etkilediğini, yorgunluktan dolayı ev işleri ve çocuk bakımı konusunda zorluklar yaşadıklarını hatta eşleriyle iletişim sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir. Acar vd. (2019), Kocacık ve Ayan (2011) da benzer sorunların olduğunu ortaya koymuşlardır.

Yapılan çalışmalarda kadınların genellikle çalışmaktan memnun oldukları ortaya çıkmıştır. Avcil (2020) çalışmasında katılımcıların %96’sının işlerinden memnun olduklarını ve aldıkları ücretlerle sadece bireysel ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp, ailelerine de katkıda bulduklarını belirtmiştir. Kocacık ve Ayan (2011)’in çalışmasında da kadınların %91,3’ü çalışmaktan memnun olduklarını belirtmelerine rağmen yapılan “anketin çalışma saatleri içerisinde ve ustabaşlarının nezaretinde yapılmış olması yazarları sözkonusu oranın güvenilirliğine ilişkin şüpheye düşürmüştür. Keza Savaş Yavuzçehre (2014)’nin çalışmasında mülakat yapılan “kadınların tümü gelirleri yeterli olsaydı çalışmayacaklarını” belirtmişlerdir. Bununla beraber Sugur (2005) araştırmayı yürüttüğü firmada kadınların %93’ünün “kadınların çalışmasına olumlu gözle baktıklarını” belirtmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Tekstil sektörü, ekonomiye güç katan, katma değer yaratan ve büyük istihdam yaratma kapasitesi ile Türkiye’nin önemli sektörlerindedir. Ağırlıklı olarak emek yoğun üretimin gerçekleştiği sektörde kadınlar çok fazla istihdam edilmektedirler. Tekstil sektöründe çalışan kadınların sorunlarını ortaya çıkarmak için yazılan makaleler incelendiğinde bu sektörde çalışan kadınların en önemli sorunları arasında kayıt dışı çalışmak, erkeklere göre daha düşük ücret almak, ailede başka çalışan yoksa yoksulluk tehlikesiyle karşı karşıya kalmak, yönetici kademelerine kolaylıkla gelememek, uzun ve kötü çalışma saatlerine maruz kalmak, çocuk bakımı, ev işleri gibi eve ilişkin sorumluluklarla iş yaşamını dengeleyememek ve örgütlenme sorunları olduğu ortaya çıkmıştır.

Kanaatimizce en önemli sorun kayıt dışı çalışma sorunudur. Kayıt dışı çalışma ortadan kalktığında işverenler kadınlara hem asgari ücretin altında ücret veremeyecek, hem de yasal olmayan

⁸ Şu anda sendikalaşmaya ilişkin veriler Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından açıklanmaktadır.

uzun mesai saatlerine katlanmak zorunda kalmayacaklar, ayrıca emeklilik hakkı gibi sosyal güvenliğe ilişkin birçok hakka sahip olacaklardır. Fason üretim yapan çoğu işletme başta olmak üzere birçok işletme işgücü maliyetlerini yüksek bulduklarından dolayı kayıtlı işçi çalıştırmaktan kaçınılmaktadırlar. Tekstil sektörü ekonomimizin lokomotif sektörlerindedir. Zaten Covid-19 salgını nedeniyle yeterince zarar eden Türk işletmelerinin Çin, ABD ve Hindistan gibi güçlü tekstil ihracatçısı ülkelerle rekabet edebilmeleri için devlet tarafından daha fazla desteklenmeleri ve özellikle işverenin ödemesi gereken SGK prim oranının düşürülmesi gerekir. Kadınların ilave istihdamı durumunda verilecek teşvikler ve kayıtlı çalışmanın önemi hem ilgili kamu görevlileri hem de kamu spotlarıyla işverenlere, çalışanlara ve kamuoyuna anlatılmalı, denetimler arttırılmalıdır. Bütün tekstil firmalarının organize sanayi bölgelerinde faaliyette bulunması sağlanmalı, eğer o bölgede organize sanayi bölgesi yoksa kurulmalıdır. Böylelikle denetimler daha kolay gerçekleşecektir.

“Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmeliğin” oda ve yurt açma yükümlülüğünü düzenleyen 13. maddesi’nin ikinci fıkrası “Yaşları ve medeni halleri ne olursa olsun, 150’den çok kadın çalışanı olan işyerlerinde, 0-6 yaşındaki çocukların bırakılması, bakımı ve emziren çalışanların çocuklarını emzirmeleri için işveren tarafından, çalışma yerlerinden ayrı ve işyerine yakın EK-IV’te belirtilen şartları taşıyan bir yurdun kurulması zorunludur. Yurt, işyerine 250 metreden daha uzaksa işveren taşıt sağlamakla yükümlüdür.” şeklindedir. Bu madde kanaatimizce kadın istihdamını olumsuz etkilemektedir. Burada bahsi geçen yurt işveren için maliyet demektir. Dolayısıyla bu maliyetten kaçınmak isteyen işveren 150’den az kadın istihdam etmeye dikkat edecektir. Bu da kadın istihdamını azaltacaktır. Çocuk bakımı sadece annenin görevi değildir. Erkek çalışanlar da emzirme yaşında olmayan çocuklarını işyerlerinde kurulacak yurtlara bırakabilir. Dolayısıyla 13. madde “150’den çok kadın çalışanı olan işyerlerinde” yerine “100’den çok çalışanı olan işyerlerinde” şeklinde değiştirilebilir. Böylelikle belki de çalışmak isteyen kadınların üzerindeki bakım yükü azaldığından çalışma hayatına atılma imkanı bulabileceklerdir (Yüksel Oktay, Altunok, 2021: 54).

Kadınların çalışma hayatında sahip olduğu yasal haklar ve bu haklara riayet edilmemesi durumunda yapılması gerekenler ve yaptırımlar yine kamuoyuna kamu spotlarıyla televizyon ve radyolarda anlatılmalı, sosyal medya üzerinden ve 18 yaş üstü tüm kadınların telefonlarına gönderilecek mesajlarla anlatılmalıdır. Tekstil sektörü çalışmamızda da belirttiğimiz gibi ekonomimiz için önemli bir sektördür ve kadınların en fazla istihdam edildiği sektörlerdendir. Kadın istihdamına yönelik teşviklerin özellikle tekstil sektöründe arttırılması hem kadın istihdamını arttıracak, hem de kadınların kayıt dışı istihdamlarına engel olacaktır.

06 Şubat 2023’te ve sonrasında gerçekleşen ve merkez üssü Kahramanmaraş olan depremlerde zarar gören tekstil firmalarına devlet tarafından teşvikler verilmelidir. Böylelikle bu teşvikler hem sektörün canlanmasını sağlayacak hem de işgücünün başka şehirlere göçünü engelleyecektir.

Kaynakça

- Acar, B. vd. (2020). Tekstil ve Hazır Giyim Atölyelerinde Çalışan Genç Yetişkin Kadın İşçilerin Çalışma Koşulları, *Çalışma ve Toplum*, 2020/1, 90-115.
- Adana Ticaret Odası (2020). Tekstil ve Konfeksiyon Sektör Göstergeleri, Erişim adresi: <https://www.adaso.org.tr/Content/WebDosyalar/Sayfalar/Raporlar/Tekstil%20ve%20Konfeksiyon%20Sunumu%20MK%2010.03.2020.pdf>, Erişim tarihi: 05.04.2022
- Afşar, B. ve Öğrekçi, S. (2015). Tarihsel Süreçte Kadının Gelişimi ve Ekonomideki Rolü: Toplayıcı Kadından Günümüz Kadınına Dönüşüm, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 17 (1), 65-86.
- Aslan, A. (2018). Sistematik Derleme ve Meta-Analizi. *Acta Medica Alanya*, 2 (2), 62-63.
- Avcil, C. (2020). Ağırlı Kadınların İstihdamı Üzerine Bir Analiz: Tekstil Kent Örneği, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 /1, 503-534.
- Bektaş, S. (2019). *Türkiye’de Kadın İstihdamının Tarihçesi Ve Kadın İstihdamını Arttırmak İçin Yürütülen Politikalar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Bozkurt, T. (2011). *Çalışma Hayatında Cinsiyet Ayrımcılığı. Çalışma İlişkilerinin Evrimi*, İstanbul: Beta, 271-318.
- Çakır, G. vd. (2019). Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Çalışan Genç Yetişkin Kadın İşçilerin Çalışma Sebepleri ve Aile İlişkileri. *Turkish Studies*, 14 (6), 3083-3103.
- Çekal, N. (2008). Vardiyalı çalışan Kadın İşçilerin Beslenme Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma. *Aile ve Toplum*, 4(14), 83-95.
- Çınar, M. ve Öz, R. (2018). Tekstil Sektörü İçin İnsan Sermayesi Modeli İle Ücret Tahmini: Bursa Örneği. *Akademik Bakış Dergisi*, 67, Mayıs-Haziran, 97-112.
- Dedeoğlu, S. (2012). *Türkiye’de Tekstil Sektörü ve Kadın İşçiler*, Gaziantep, Kahramanmaraş, Malatya ve Adıyaman Araştırması, ILO Yayını.
- Demiröz, B. (2019). Türkiye’de Kadın Yoksulluğunun Tekstil Sektöründe İstihdam Edilen kadınlar Özelinde Değerlendirilmesi,
- Eldes, I. Y. (2019). *Sümerbank Dokuma Fabrikaları’nın Dönüşümü (1935-2019)*. (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ergün, T. ve Uçoğlu, T. (2022). COVID-19 Pandemisi’nin Tekstil, Deri ve Giyim Eşyası Sektörlerinde Faaliyet Gösteren Firmalara ve Finansal Raporlarına Etkileri: BIST’te Bir Araştırma, *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, 66, 95-112.
- Esi, B. (2017). Türk Tekstil Endüstrisi ve Gelişimi, *Journal of Awareness*, 2(3), 643 – 664.
- ILO, Labour Statistics On Women, <https://ilostat.ilo.org/topics/women/>
- İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi (2012). Tekstil Ürünleri İmalatı ve Giyim Eşyalarının İmalatı, Erişim adresi: <http://www.iaosb.org.tr/Media/FileDocument/TEKSTIL%20VE%20HAZIR%20GIYIM%20SANAYI%20TEMMUZ%202012.pdf>, Erişim tarihi: 14.02.2022
- Karabıyık, I. (2012). Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 32 (1), 231-260.
- Kartal, M. ve Çoban, O. (2018). Emek Piyasasında Kadın Çalışanlara Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığı: Kahramanmaraş Tekstil Sektörü Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 67-81.
- Kaya, G. (2018). Az Gelişmiş Bölgenin Tekstil sektöründe Kadın İşçi Olmak: Adıyaman Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (68), 1502-1517.

- Kılıç, C. (2010). (Editör) Kayıtlı Çalışma Süreci ve Tekstil Sektörü İşletmelerinin Yeniden Yapılandırılması El Kitabı. Öz İplik İş Sendikası İle Malatya Ticaret ve Sanayi Odası “Sosyal Diyalog ve Eğitim Yoluyla Kayıtlı İstihdamın Desteklenmesi” Avrupa Birliği Projesi, Ankara. Erişim adresi: https://www.academia.edu/1839669/Kay%C4%B1tl%C4%B1_%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma_S%C3%BCreci_ve_Tekstil_Sekt%C3%B6r%C3%BC_%C4%B0%C5%9Fletmelerinin_Yeniden_Yap%C4%B1land%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1_El_Kitab%C4%B1
- Kocacık, F. ve Ayan, S. (2011). Türkiye’de Tekstil Alanında Çalışan Kadınlar ve Sorunları (İstanbul-Adana-Denizli-Sivas ve Tekirdağ İli Örnekleri). *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 464-483.
- Koray, M. (2005). *Sosyal Politika*, Ankara: İmge Kitabevi
- Lim, L. L. (?). Female Labour-Force Participation Erişim adresi: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/unpd_egg_200203_backgroundpaper_female_labour-force_participation_lim.pdf, Erişim tarihi: 04.05.2022
- Makal, A. (2010). Türkiye’de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emegi, , Makal, A. (Ed.), *Çalışma ve Toplum 11. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Emek Tartışmaları Özel Sayısı*, 25., 13-39.
- Savaş Yavuzçehre, Y. (2014). Tekstil Sektöründe Çalışan Kentli Kadın İşçilerin Yoksulluk Halleri. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 5 (1), 22-37.
- Semiz, Y. ve Toplu, G. (2019). Cumhuriyet Döneminde Devlet tarafından Kurulan İlk Sanayi Kuruluşu Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası. *SUTAD*, Nisan, 45, 29-5
- Sugur, S. (2005). Türkiye’deki Tekstil Sektöründe Kadın Emegi ve Değişen Toplumsal Cinsiyet ilişkileri. *Amme İdaresi Dergisi*, Mart, 38 (1), 47-68.
- TÜİK (2022). İstatistiklerle Kadın 2021, Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Kadın-2021-45635>, Erişim tarihi: 05.07.2022
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2011). *Giyim Üretim Teknolojisi, Tekstil Lifleri*, Ankara, Erişim adresi: http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Tekstil%20Lifleri.pdf Erişim tarihi: 05.05.2022
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014). *Onuncu Kalkınma Planı 2010-2014 Tekstil-Deri-Hazır Giyim Çalışma Grubu Raporu*. Ankara.
- T.C. Sanayi ve Kalkınma Bakanlığı (2021). Covid 19 Krizine Yanıt ve Dayanıklılık Projesi, Tekstil Sektörü Analiz Raporu, TR 31 Bölgesi (İzmir), Erişim adresi: https://www.cka.org.tr/uploads/pages_v/tekstik-sektoru-analiz-raporu-ve-kilavuzu-tr62-bolgesi.pdf, Erişim tarihi: 01.08.2022
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2021a). *Tekstil Sektörü Analiz ve Kılavuzu, TR32 Bölgesi (Denizli, Aydın, Muğla)*, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, Ankara.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2019). *Tekstil, Hazır Giyim ve Deri Ürünleri Sektörleri Raporu*, Ankara.
- Yorgun, S. (2010). Sömürü, Koruma ve Pozitif Ayrımcılıktan Çalışma Hayatının Egemen Gücü Olmaya Doğru Kadınlar: 21. Yüzyıl ve Pembeleşen Çalışma Hayatı. *Sosyo-Ekonomi*, Ocak-Haziran, 2010-1, 167-189.
- Yüksel Oktay, Y. ve Altunok, B. (2021). Türkiye’de Kadınların Sosyal İçerilmesine İlişkin Uygulanan Politikalar. E. Yüksel Oktay ve Y. Çölgeçen (Ed.), *Sosyal İçerme ve Dezavantajlı Gruplar içinde* (44-85), İstanbul: Filiz Kitabevi.